

the replacement of direct nomination as a result of a historically and socially motivated ban on its use, as well as the presence of authorial self-censorship, if the use of a direct name contradicts the pragmatic intentions of the addressee. The use of euphemisms allows a speaker (a so-called owner of the message) to avoid focusing on the negative sides of the information, to change the communicative situation and make it advantageous and beneficial for the addressee, to manipulate and to form the response of the message's recipients. The author identifies the reasons that hinder the creation of a unified classification base and generally unified concept of «euphemism».

Moreover, the author states that euphemisms as a linguistic universal are an integral part of a language system (English as well). Their peculiarities are manifested in the daily language, both its written and spoken forms, that is, this linguistic phenomenon is a clear example of the two-way interaction of the social development processes and the people's worldview principles.

Key words: *euphemism, linguistic universal, classification, definition, primary and secondary nomination, functioning.*

УДК 811.161.2'373

А. І. Бондаренко

РЕПРЕЗЕНТАЦІЯ ТЕМПОРАЛЬНОГО КОДУ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЛІНГВОКУЛЬТУРИ В НАЇВНІЙ (ДОНАУКОВІЙ) КАРТИНІ СВІТУ

У статті наведено результати реконструкції темпорального фрагмента доннаукової картини світу за допомогою семасіологічної процедури польового моделювання, етимологічного, компонентного й синтаксемного аналізу. Дослідження здійснено на основі даних про походження слів темпоральної групи, а також фразеологічних одиниць, що містять слова з центральною семою часу й лексику, яку характеризує темпоральна конотація. Виокремлено такі основні асоціативні вектори, що спрямовують когніцію темпорального, як «час – людина» й «час – довкілля». Наведено відомості, що відбивають наївні уявлення про фізику та психологію часу, задовані в українських ідіомах. Розглянуто синтаксемні функції в складі фразеологізмів лексики на позначення часу. Простежено аксіологічну специфіку вербальних контекстів – продуцентів часової семантики. Окреслено їхні утилітарну, телеологічну, емотивну та ін. оцінки. Пояснено системні зв'язки темпорального коду лінгвокультури з біоморфним, предметним і соматичним.

Ключові слова: *темпоральний фрагмент наївної (донаукової) картини світу, лінгвокультурний код часу, етимологія, фразеологізми, лексика темпоральної групи, темпоральна конотація.*

DOI 10.34079/2226-3055-2019-12-21-104-111

Постановка проблеми. Час є не тільки формою існування матерії, четвертою координатою, а й категорією лінгвокультури. Культурні конотації лексики темпоральної групи в українській мові мають специфічні риси, закріплені в стійких асоціаціях її носіїв. Спрямовують такі асоціативні вектори доннаукові уявлення про час,

репрезентовані в наївній картині світу. Вони постають у процесі відтворення й пояснення зв'язків часових понять із денотатами інших референційних сфер. Ці співвідношення закодовано в площині етимологічних відомостей і фразеологічних реалізацій слів із центральною семою часу, а також інших лексико-семантичних груп, предметно-логічне значення яких супроводжує темпоральна конотація.

Метою пропонованої розвідки є реконструкція темпорального фрагмента наївної (донаукової) картини світу за допомогою семасіологічної процедури польового моделювання, а також етимологічного, компонентного й синтаксемного аналізу. Для цього потрібно вирішити такі **завдання**:

1. Розглянути основні напрямки етимологічних асоціацій лексики з центральною семою «час» і мотиваційні паралелі, у яких репрезентовано темпоральне в складі фразеологізмів.
2. Окреслити синтаксемні функції слів темпоральної групи в структурі фразеологізмів.
3. Означити аксіологічні особливості вербальних контекстів – продуцентів семантики часу.
4. Розглянути системні відношення темпорального й інших лінгвокультурних кодів.

Актуальність дослідження зумовлює необхідність і значущість вивчення мовно-світоглядних феноменів, які мають специфічні лінгвокультурні риси, зокрема темпорального коду, що розкриває систему уявлень про час, притаманних носіям української мови.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Семантика часу викликає постійну зацікавленість лінгвістів, результатом чого є її вивчення в аспекті метафоричної когніції (праці Л. Кравець [11]), проєкції лінгвокультурного коду в площину індивідуальних стилів (дослідження М. Калька [9], [10]), розгляду словесної образності крізь призму синергетичних чинників периферійної субсистеми (публікації А. Бондаренко [2], [3]). Проте дослідницьких зусиль вимагає також проблема декодування компонентів темпорального фрагмента наївної (донаукової) картини світу, розв'язання якої допоможе дати відповідь на питання про джерела когнітивно-дискурсивних особливостей функціонування в лінгвокультурі вербальних елементів на позначення часу. Матеріалом для такого розгляду може слугувати етимологічний і фразеологічний контекстуально-семантичний виміри лексики з темпоральним значенням, у якій семантика часу постає експліцитно, та інших груп, компоненти яких мають темпоральну конотацію.

Виклад основного матеріалу дослідження. Культурологічний код часу доцільно визначати на основі етимологічних властивостей іменників темпоральної групи. Це пояснюємо тим, що походження слів висвітлює їхні глибинні асоціації з певними об'єктами, поняттями. На матеріалі «Етимологічного словника української мови в 7-и томах» ми визначили відповідні асоціативні вектори, в основі яких перебувають імена, що містять сему «час». Українське слово *час* споріднене з і.е. *časъ* і вказує на динаміку світобуття (пор. псл. *česati* «швидко йти, бігти» [15, с. 474]). Така думка не суперечить результатам філософських, культурологічних досліджень проблеми темпорального. Наприклад, у праці Е. Авені «Імперії часу: календарі, годинники й культури» зазначено, що до появи годинника люди сприймали час як пройдену відстань [1, с. 149].

Асоціативну паралель *час – фізична спроможність людини*, реконструйовану за допомогою етимологічного аналізу, побудовано на основі лексики, що позначає індивідуальне буття. Наприклад, в етимологічній характеристиці назви *вік* зафіксовано

зв'язок з уявленням про життєву енергію, силу, міць, пор.: р. болг. *век*, др. *вѣк*, п. *wiek*, ч. *věk*, слц. *vek*, вл. *wěk*, схв. *bŭjek*, *bĕk*, слн. *věk* «вік, сила», стсл. *вѣк* «тривалість життя, вічність»; псл. *věk* «сила, здоров'я людини, життя»; споріднене з лит. *viėkas*, «сила, життя», *veikti* «діяти, робити», лит. *vėikt* «домогтися, подолати», дісл. *veig* «міць, сила», *vig* «боротьба», гот. *wei-han* «боротися», двн. *wigan* «тс.», лат. *vinco* «перемагати» [5, с. 397]. Довжина відрізка індивідуально-буттєвого часу залежить, як відомо, від потенціалу сил і здоров'я людини. Тому на глибинні асоціації часу з фізичними можливостями вказують й інші номени лінійного часу. Назва *життя*, як відомо, пов'язана з дієсловом *жити*. В етимологічних особливостях цього слова бачимо корелювання з ідеєю спроможності до існування, пор.: рос. *жить*, бр. *жиць*, др. *жити*, п. *žuć*, ч. *žeti*, сл. *žit'*, вл. *žic* «лікувати, жити», болг. *живея*, м. *живее*, схв. *живети*, слн. *živėti*, стсл. *жити*, псл. *žiti*, *živ*; споріднене з лит. *gyti* «загоюватися, видужувати», *gyvuoti* «жити», лтс. *džiti* «загоюватись, видужувати» й ін. [6, с. 200].

Етимологічний вектор *час* – *діяльність людини* висвітлює відповідність аналізованої координати певним видам проведення часу. Наприклад, назва *година* пов'язана з др. *годъ* «час, термін», п. *gody* «бенкет, учта» (заст.) «новорічні свята», *hod* «храмове свято», «бенкет», слц. *hod* «урочистий бенкет, свято», вл. «різдво», нл. *hody* «тс.», болг. *година* «рік, свято», м. *година* «тс.», схв. *gōd* «свято», слн. *gód* «пора, стиглість, свято, річниця», стсл. *годъ* «час», псл. *godъ*; споріднене з снн. *gaden* «бути відповідним, пасувати», двн. *gi-gat* «відповідний, стосовний» та ін. [5, с. 544]. У наведених прикладах виражено ідею нагоди, слушності часу щодо певних дій, подій. В українських словах продовжено цю асоціативну лінію, наприклад, *вгідний* «відповідний», *вгоден* «придатний», *вигадливий* «зручний», *згідливий* «придатний, миролюбний», *згіддя* «майно», *гожити* «вдаватися, щастити» [5, с. 544]. Здавна для людини часові координати сигналізують про нагоду для розгортання активності в певному напрямку. Тому з думкою про відповідність часу певним видам робіт пов'язані й інші слова темпоральної групи, наприклад *осінь*, походження якого засвідчує етимологічно визначальну роль у його семантиці образу збирання врожаю (пор.: гот. *asans* «пора жнив, літо», двн. *aran*, *arn* «жнива», нвн. *ernte*, *onn* «тс.», «польові роботи» [8, с. 221]). Існує також пояснення лексеми *осінь* за допомогою прецедентного імені – міфологеми *Овсень* (у землеробських культурах, пов'язаних із вирощуванням вівса, це божество родючості, багатства й осені, якого вшановували після збирання врожаю) [4, с. 345].

На площину неопределеного – часу представники лінгвокультурного товариства одвіку проєктували особливості характеру, особистої вдачі. Глибинні асоціативні відношення слів темпоральної групи висвітлюють пізнання властивостей розгляданої буттєвої координати крізь призму людських характеристик. Назву пори року *літо* пов'язано з лит. *lėtas* «лагідний, спокійний, ніжний», лат. *lēnis*, псл. *lěnъ* та українським лінивий [7, с. 270]. Такий підхід ще раз доводить шлях пізнання світоустрою від знаного, зрозумілого до невідомого.

У системі національної мови слова темпоральної групи виконують синтаксемну функцію суб'єкта – носія акціональної ознаки: *Смерть косить (скосила)* [14, с. 834]. Фразеологізми акумулюють уявлення про дискретність буття, у яких смерть схожа на женця, а людина подібна до колоса в жнива: *Смерть із косою за плечима* [14, с. 834]. Очевидно, паралель *смерть* – *жнець* окреслює знання про скінченність буття й характеризує архаїчне бачення темпоральності, доказом чого є існування вказаного вектора, наприклад, в англійській мові [12, с. 86].

Час у фразеологізмах характеризують риси обізнаної, мудрої, здатної аргументувати людини: *Покаже час. Підтвердиться в майбутньому* [14, с. 286]. *Лиха година його знає* [14, с. 944]. Риси темпорального постають у світлі як позитивної, так і негативної телеологічної й утилітарної оцінок: *Щоб добра година знала* [14, с. 178]. *Лиха година розносила* [14, с. 177]. Знання про те, що для будь-якої дії існує певна нагода, спричинює аксіологічно полярні оцінки часу: *У добрий час* [14, с. 944]. *Хай поб'є нагла година* [14, с. 17]. Невдоволеність обставинами та законами існування послужила поштовхом для асоціювання часових змін з агресивною, схильною до насильства людиною: *Життя притисло* [14, с. 295]. *Смерть занесла свою руку* [14, с. 775]. Індивідуальне буття українці аналогізували з близькою особою, яку важко покидати: *Розлучатися з життям* [14, с. 255]. *Прощатися з життям* [14, с. 714].

Початок та кінець лінійного часу в національній лінгвокультурі осмислювали за допомогою ономастикону вищої (*Бог, Господь*) і нижчої міфології (*біс, дідько*), реалізуючи уявлення про антагонізм сакрального та хтонічного, що зумовлювало протилежні оцінки значущих буттєвих моментів, наприклад смерті: *Бог прибрав* [14, с. 38]. *Біс узяв (ухопив)* [14, с. 31]. *Дідько взяв (забрав, ухопив)* [14, с. 242].

Ідею часу містять фразеологізми, об'єднані навколо стійких асоціацій лінгвокультурної спільноти не тільки з міфологічними істотами, а й із репертуаром звичаєвих дій. Уявлення про сегментування лінійного часу відбувається шляхом актуалізації за допомогою фразеологізмів ментальних звичаєвих й обрядових сценаріїв, пов'язаних з одруженням (наприклад, сватання або вінчання): *Із сирію землею повінчатися. Померти* [14, с. 654]. Стійкі висловлювання відивають сприйняття смерті, яку людська істота не в змозі відвернути, крізь призму сміхової культури українців і репрезентують їхню стоїчно-іронічну інтерпретацію темпорального кінця: *Жарт. Кирпата свашика. Смерть* [14, с. 883].

Лексика темпоральної групи висвічує асоціації не тільки з людиною, а й довір'ям, зокрема його світлотіньовими рисами, зумовленими розміщенням сонячних променів відносно поверхні землі. Слово *день* виражає ідею світла, зручності для споглядання, що показує зв'язок цього іменника з дієсловом *дивитися*, пор. рос. *день*, бр. *дзень*, п. *dzeń*, ч. *den*, слц. *děň*, схв. *džeň*, нл. *zén*, полаб. *dan*, болг. *den*, схв. *dân*; походить з *din* – «ясний, блискучий» [6, с. 34]. *Ніч* зіставлено з лит. *niáukti* «затягати хмарами, затемнювати». У межах етимологічного гнізда, яке утворюють українські слова, це ім'я розгортає асоціації також зі світлотіньовими враженнями: укр. *поноченький* «темний», *поночі*, *поночіти* «темніти ввечері», *повночі* «темно, поночі» [8, с. 104].

Рух природних циклів супроводжує зміна колірної гами природного довкілля, спричинена різними етапами вегетації рослин. Тому походження словесних одиниць темпоральної групи виявляє їхні асоціації з кольором природних об'єктів. Назву *березень* стимулювало те, що рано навесні починають зеленіти берези: пор. псл. *berzънь*, утворене від *berza* «береза» [5, с. 366]. Слово *жовтень* має цілком прозору колірну мотивацію (пор. р. *желтый*, бр. *жоўты*, др. *жылтъи*, п. *žolty*, ч. *žlutý*, слц. *žltý*). Її вважають спорідненою з лит. *gelta* «мед» [6, с. 203].

Час в уявленні лінгвокультурного товариства аналогізовано з довір'ям, тому фразеологізми розгортають когнітивно-семантичну паралель, у межах якої слова темпоральної групи виконують синтаксемну функцію локатива. Такі стійкі вислови утворено на основі семантико-синтаксичних зв'язків дієслів руху, пересування (*іти, ходити, піти, виходити, відходити, доходити* й ін.) із субстантивами *життя, літо*

(рідше – *вік, минуле, вічність, небуття* й ін.): *Вийти з літ* [14, с. 111]. *Відходити в минуле* [14, с. 120]. Слова з центральною семою часу перебувають у семантико-синтаксичних зв'язках зі словами на позначення елементів ландшафту: *На схилі віку* [14, с. 872]. *Стояти край безодні* [14, с. 864]. Не випадково відбувається також проєкція на площину темпорального властивостей артефактів. Утилітарна оцінка часу як важливого ресурсу окреслена у фразеологізмах, які містять дієслова на позначення реалій товарно-грошового обміну: *Заплатити життям* [14, с. 315]. *Поплатитися життям* [14, с. 675].

У наївній (донауковій) картині світу пізнання часу відбувається за допомогою традиційного корелята темпорального, яким є вода, яку характеризує плинність та масштабність. Української мова містить варіанти фразеологізму *багато води сплило* (*сплигло, уплигло, утекло, вибігло*) [14, с. 16] на позначення значного проміжку минулого часу. Темпоральне уявляють схожим на матеріальний об'єкт, який можна розітнути або перервати, як нить: *У розтині часу. В історичній перспективі* [14, с. 759]. *Обірвати життя* [14, с. 296]. Предметний код лінгвокультури репрезентує час, життя як незаперечну цінність: *Подарувати життя* [14, с. 658].

Відомості про час акумулюють стійкі вислови не тільки з експліцитним (лексично вираженим) темпоральним компонентом. Переінтерпретація біоморфного коду фразеологізмів відбиває сегментування часу в площині звичаєвих дій язичників. Відомо, що в системі дохристиянських вірувань початком року вважали не зиму, а весну, тому обрядом, який указував на здобуття ще одного відрізка лінійного часу, було топтання весняних первоцвітів, яке супроводжували відповідним замовлянням (пор.: *Топтати ряст. Жити* [14, с. 890]). Крайню точку індивідуального буття означено за допомогою ботанізма дуб, який символізує життя: *Врізати дуба* [14, с. 15]. Як відомо, дуб використовували для атрибутики поховання (пор. у народній пісні: *Оце ж тобі, Грицю, за теє заплата – із чотирьох дощок дубовая хата*). Такі фразеологізми створюють прецедентну мотивацію слова *одубитися*. На думку О. Селіванової, прецедентні феномени «служать засобами збереження та трансляції культури народу» [13, с. 116]. Ботанічне кодування призначене для окреслення інформації про вік людини: *У цвіті літ. У молоді роки* [14, с. 939]. У наведеному фразеологізмі юність (лінійний час) аналогізовано з весною (циклічне темпоральне).

Культура християнства з її святами, обрядовістю теж наклала відбиток на форми визначення часових координат. Процесуальність церковних діянь послужила фразеологічній інтерпретації дискретності людського існування: *І вода відсвятиться. Хто-небудь помре* [14, с. 141]. Стійкі висловлювання відбивають окреслення віку людини за допомогою значущих точок циклічного церковного календаря: *Не до Петра, а до Різдва. Хто-небудь немолодий, похилого віку* [14, с. 625]. Як відомо, свято апостолів Петра й Павла християн східного обряду припадає на липень.

У стійких висловах, які за значенням дорівнюють темпоральним прислівникам, своєрідно окреслено уявлення не тільки про дійсний, а й віртуальний час. Для цього використано ресурси біоморфного й соматичного кодування. Брак в архаїчній культурі спеціальних пристроїв для вимірювання часу компенсували використанням біологічного «годинника» півнів. Тому циклічний добовий час від півночі до світанку селяни визначали відповідно до числового порядку півнячих криків: *До других (третіх) півнів. За північ, до пізнього часу або до ранку* [14, с. 629]. *До перших півнів. До півночі* [14, с. 629]. *Після других півнів. Дуже пізно, далеко за північ* [14, с. 629]. *Після третіх півнів. На світанку* [14, с. 629].

Невідповідність дії та нагоди для неї підкреслено за допомогою вислову у *свинячий голос. Дуже пізно, несвоєчасно* [14, с. 187]. На позначення браку часової

координати дії, яка ніколи не відбудеться, функціонують фразеологізми, що містять соматизми, зооніми й ботанізми: *Як на долоні волосся виросте. Ніколи* [14, с. 16]. *Як виросте трава на помості* [14, с. 16]. *Ірон. Як у спасівку соловейко заспіває* [14, с. 842]. Довжина лінійного відрізка буття залежить, як відомо, від функціональності тіла. Тому природно, що інформацію про час існування в складі фразеологізмів закладено в соматичний код лінгвокультури, що засвідчують стійкі утворення з лексемами *голова, кістка, тіло* та ін.: *Голова лягла (полягла, покотилася)* [14, с. 182]. *Кістки зложити. Померти, загинути* [14, с. 338].

Когнітивно-семантична структура українських фразеологізмів відбиває наївні уявлення про фізику часу, який постає безперервним (*Час не жде* [14, с. 945]. *Дні і ночі* [14, с. 251]) та вимірним: *Не один день* [14, с. 226]. *По цей день* [14, с. 226]. Часорух інтерпретовано як лінійний, сегментований і незворотний: *Час пробив* [14, с. 945]. *Йти назустріч смерті* [14, с. 353]. Визначення часу, витраченого на проходження певної відстані, за допомогою просторових орієнтирів спричинює його оцінку в термінах простору й руху (горизонтального, пов'язаного з життям, і вертикального, що стосується смерті й переходу, за давніми уявленнями, в інший вимір): *Скінчити шлях* [14, с. 817]. *Йти в далеку дорогу* [14, с. 352]. *Йти на небо* [14, с. 355].

Темпоральний фрагмент картини світу, зафіксований у фразеологізмах, відбиває наївно-психологічні уявлення про час, швидкість перебігу якого сприймають суб'єктивно (відповідно до наповненості подіями або їхнього емоційного фону): *В одну хвилину* [14, с. 922]. *Тягнути час* [14, с. 907]. У низці стійких висловів, які продукують негативну оцінку, індивідуально-буттєву темпоральність означено парадоксально: *Вмерти живцем* [14, с. 138]. *Не мати життя* [14, с. 707]. *Не життя* [14, с. 477].

Результати дослідження перебувають в основі **висновків**. Час у наївній (донауковій) картині світу співвідносять із матеріальними корелятами, тому що він є когнітивним об'єктом, який не підлягає конкретно-чуттєвому виміру, не звернений до чітко окресленого референта. Площина темпорального перебуває поза пізнанням за допомогою спеціалізованого органу чуття, через те його осягнення відбувається за допомогою характеристик суб'єктів, уречевлених об'єктів, а також продуктів міфічної уяви. Основні етимологічні мотиватори слів темпоральної групи та їхні ідіоматичні контексти зумовлюють побудову когніції часу навколо людини й довкілля. У структурі фразеологізмів лексичні одиниці на позначення часу виконують функції суб'єкта (носія акціональної ознаки) й локатива. Вербальні контексти, у яких ужито вказані слова й темпорально конотовані лексико-семантичні одиниці, є продуцентами переважно негативних утилітарної, телеологічної й емотивної оцінок. З огляду на те, що лексика з семантикою часу не має матеріальних денотатів, реалізація темпорального лінгвокультурного коду перебуває в системних зв'язках із біоморфним, соматичним і предметним.

Темпоральний фрагмент наївної (донаукової) картини світу виявляє своєрідність репрезентації буття в різних лінгвокультурних площинах. Тому **перспектива подальших досліджень** в обраному напрямку за допомогою запропонованої методики пролягає через зіставлення образно-асоціативних, аксіологічних, синтаксемних особливостей лексики на позначення часу на матеріалі різних мов.

Список використаної літератури

1. Авени Э. Империи времени : календари, часы и культуры / Э. Авени ; пер. с англ. Дм. Палец. – Киев : София, 1998. – 384 с. ; Aveni E. Imperii vremeni : kalendari, chasy i kultury / E. Aveni ; per. s angl. Dm. Palets. – Kiev : Sofiya, 1998. – 384 s.

2. Бондаренко А. Образна семантика темпоральності українських поетичних текстів ХХ ст.: моногр. / А. Бондаренко. – Ніжин: Видавець Лисенко М. М., 2017. – 390 с.; Bondarenko A. Obrazna semantyka temporalnosti ukrainskykh poetychnykh tekstiv XX st.: monohr. / A. Bondarenko. – Nizhyn: Vydavets Lysenko M. M., 2017. – 390 s.
3. Бондаренко А. Темпоральність у поетичній мові ХХ ст.: моногр. / А. Бондаренко. – Ніжин: Видавець Лисенко М. М., 2013. – 360 с.; Bondarenko A. Temporalnist u poetychnii movi XX st.: monohr. / A. Bondarenko. – Nizhyn: Vydavets Lysenko M. M., 2013. – 360 s.
4. Войтович В. Українська міфологія / Валерій Войтович. – 5-те вид. – Київ: Либідь, 2017. – 664 с.; Voitovych V. Ukrainska mifolohiia / Valerii Voitovych. – 5-te vyd. – Kyiv: Lybid, 2017. – 664 s.
5. Етимологічний словник української мови: в 7-ми т. / АН УРСР. редкол. О. С. Мельничук (головний ред.) та ін. – Київ: Наук. думка, 1982. – Т. 1: А–Г. – 632 с.; Etymolohichnyi slovnyk ukrainskoi movy: v 7-my t. / AN URSR. redkol. O. S. Melnychuk (holovnyi red.) ta in. – Kyiv: Nauk. dumka, 1982. – Т. 1: А–Г. – 632 s.
6. Етимологічний словник української мови: в 7-ми т. / АН УРСР. редкол. О. С. Мельничук (головний ред.) та ін. – Київ: Наук. думка, 1985. – Т. 2: Д–Копці. – 572 с.; Etymolohichnyi slovnyk ukrainskoi movy: v 7-my t. / AN URSR. redkol. O. S. Melnychuk (holovnyi red.) ta in. – Kyiv: Nauk. dumka, 1985. – Т. 2: Д–Копці. – 572 s.
7. Етимологічний словник української мови: в 7-ми т. / АН УРСР. редкол. О. С. Мельничук (головний ред.) та ін. – Київ: Наук. думка, 1989. – Т. 3: Кора–М. – 552 с.; Etymolohichnyi slovnyk ukrainskoi movy: v 7-my t. / AN URSR. redkol. O. S. Melnychuk (holovnyi red.) ta in. – Kyiv: Nauk. dumka, 1989. – Т. 3: Кора–М. – 552 s.
8. Етимологічний словник української мови: в 7-ми т. / АН УРСР. редкол. О. С. Мельничук (головний ред.) та ін. – Київ: Наук. думка, 2003. – Т. 4: Н–П. – 656 с.; Etymolohichnyi slovnyk ukrainskoi movy: v 7-my t. / AN URSR. redkol. O. S. Melnychuk (holovnyi red.) ta in. – Kyiv: Nauk. dumka, 2003. – Т. 4: Н–П. – 656 s.
9. Калько М. Етноваріант культурного коду часу у дзеркалі поетичного дискурсу шістдесятників: на матеріалі поезії В. Симоненка / М. Калько // Молода нація. – 2006. – № 3: Українська Гельсінкська Група: 30 років героїзму (1976–2006): Матеріали конференції. – С. 201–209; Kalko M. Etnovariant kulturnoho kodu chasu u dzerkali poetychnoho dyskursu shistdesiatnykiv: na materialii poezii V. Symonenka / M. Kalko // Moloda natsiia. – 2006. – № 3: Ukrainska Helsinkska Hrupa: 30 rokiv heroizmu (1976–2006): Materialy konferentsii. – S. 201–209.
10. Калько М. «Сьогоднішнє, вчорашнє – незмінний круг...» (репрезентація культурного коду часу в поетичному дискурсі М. Драй-Хмари) / М. Калько // Вісник Черкаського університету. Сер.: Філологічні науки. – 2009. – Вип. 167. – С. 126–132; Kalko M. «Sohodnishnie, vchorashnie – nezminnyi kruh...» (reprezentatsiia kulturnoho kodu chasu v poetychnomu dyskursi M. Drai-Khmary) / M. Kalko // Visnyk Cherkaskoho universytetu. Ser.: Filolohichni nauky. – 2009. – Vyp. 167. – S. 126–132.
11. Кравець Л. Динаміка метафори в українській поезії ХХ ст.: моногр. / Л. Кравець. – Київ: Академія, 2012. – 416 с.; Kravets L. Dynamika metafory v ukrainskii poezii XX st.: monohr. / L. Kravets. – Kyiv: Akademiia, 2012. – 416 s.
12. Лакофф Дж. Метафори, котóryми ми живем / Дж. Лакофф, М. Джонсон. – Москва: Изд-во ЛКИ, 2008. – 256 с.; Lakoff Dzh. Metafory, kotorymi my zhivem / Dzh. Lakoff, M. Dzhonson. – Moskva: Izd-vo LKI, 2008. – 256 s.

13. Селіванова О. Світ свідомості в мові : моногр. / О. Селіванова. – Черкаси : Ю. Чабаненко, 2012. – 488 с. ; Selivanova O. Svit svidomosti v movi : monogr. / O. Selivanova. – Cherkasy : Yu. Chabanenko, 2012. – 488 с.

14. Фразеологічний словник української мови / уклад. В. М. Білоноженко та ін. – Київ : Наукова думка, 1999. – 984 с. ; Frazeholichnyi slovnyk ukrainskoi movy / uklad. V. M. Bilonozhenko ta in. – Kyiv : Naukova dumka, 1999. – 984 s.

15. Цыганенко Г. П. Этимологический словарь русского языка : Более 5000 слов / Г. П. Цыганенко. – 2-е изд., перераб. и доп. – Киев : Радянська школа, 1989. – 510 с. , Tsyganenko G. P. Etimologicheskii slovar russkogo yazyka : Bolee 5000 slov / G. P. Tsyganenko. – 2-e izd., pererab. i dop. – Kiev : Radyanska shkola, 1989. – 510 s.

Стаття надійшла до редакції 29.04.2019.

A. Bondarenko

**REPRESENTATION OF THE TEMPORAL CODE
OF THE NATIONAL LINGUISTIC CULTURE
IN THE NAÏVE (PRE-SCIENTIFIC) WORLDVIEW**

Time is not only a form of matter existence, a fourth coordinate, but also a category of linguistic culture, a phenomenon of a specific conceptual worldview. The present study aims to examine the linguistic and worldview phenomena which have specific linguocultural features, in particular, the temporal code which reveals a system of beliefs about time characteristic for the speakers of the Ukrainian language. The article describes the results of the reconstruction of a temporal fragment from a pre-scientific worldview. The study is based on the semasiological procedure of field modelling as well as etymological, component and syntaxeme analyses. It relies on the knowledge about word origin in the temporal group as well as about phraseological units containing words with the central seme of time and vocabulary characterized by a temporal connotation. The article elucidates two key associative vectors which guide the cognition of the temporal, namely, «time – human» and «time – environment». It provides data which reflect naïve beliefs about physics and psychology of time, coded in the Ukrainian idioms. The author examines the syntaxemic functions within phraseologisms based on temporal vocabulary. The axiological peculiarities of verbal contexts producing temporal semantics have been investigated and their utilitarian, teleological, and emotional evaluations have been described. The article offers arguments in favour of systemic connections between the temporal code of linguistic culture with the biomorphic, the objective and the somatic.

The author explains that the words of the temporal group reveal deep etymological associations related to the human and the environment. In some Ukrainian idioms, the vocabulary bulk with the central seme of time is related to beliefs about mythical creatures. Due to this, such vocabulary bulk within the structure of phraseologisms mainly performs the function of the subject of action and the locative. Verbal contexts in which this vocabulary with temporal connotation is employed generate primarily negative utilitarian, teleological, and emotional evaluations. The vocabulary bulk with the semantics of time has no material denotation, and the realization of the temporal code of linguistic culture is systematically linked to the biomorphic, the somatic and the substantive.

Key words: *temporal fragment of the naïve (pre-scientific) worldview, linguocultural code of time, etymology, phraseologisms, temporal vocabulary, temporal connotation.*